

Παρατηρήσεις σὲ δύο ἐπιγραφὲς ἀπὸ «τὰ περὶχωρα τῶν Ἀβδήρων»

Σὲ μελέτη, ποὺ ἔφερε τὸν τίτλο “Inscriptions latines de Macédoine” καὶ δημοσιεύθηκε στὸ *Bulletin de Correspondance Hellénique (BCH)* τοῦ 1884, ὁ Salomon Reinach παρουσίασε ἐννέα συνολικὰ ἐπιγραφές, ἐκ τῶν ὁποίων ἑπτὰ εἶχε ἐντοπίσει δύο χρόνια ἐνωρίτερα κατὰ τὴ διάρκεια ταξιδιοῦ του στὴ Θάσο καὶ τοὺς Φιλίππους.¹ Στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου προσέθεσε δύο ἀκόμη λατινικὲς ἐπιγραφές ὡς προερχόμενες ἀπὸ τὴ θέση Katzi-Davan «στὰ περὶχωρα τῶν Ἀβδήρων» (*BCH* 8, 1884, 49: “aux environs d’Abdère”), τὶς ὁποῖες, ὅπως σαφῶς σημειώνει, γνῶριζε μόνο ἀπὸ ἔκτυπα ποὺ τοῦ εἶχε ἀποστείλει συνεργάτης τῶν Γάλλων ὀνόματι Χατζηθωμᾶς. Ἀπὸ τὴ σύντομη ἀναφορὰ τοῦ Reinach σχετικὰ μὲ τὸ χρόνο καὶ τὸν τόπο εὐρέσεως τῶν δύο μνημείων καθίσταται προφανὲς πῶς –τοῦλάχιστον μέχρι τὴν ἐποχὴ δημοσιεύσεως τοῦ ἄρθρου– ὁ ἴδιος δὲν εἶχε ἐπιχειρήσει νὰ ἐξετάσει τοὺς λίθους· ὅσον ἀφορᾷ στὸ τουρκικὸ τοπωνύμιό μάλιστα, μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε πῶς αὐτὸ ἀναγραφόταν στὸ συνοδευτικὸ τῶν ἐκτύπων σημείωμα.

Γιὰ τὴν πρώτη ἀπὸ τὸ Katzi-Davan ἐπιγραφὴ² ὁ Reinach ἀναφέρει μόνο τὸ ὕψος τοῦ μνημείου (0,30 μ.) καὶ τῶν γραμμάτων (στίχ. 1: 0,09, στίχ. 2: 0,07 καὶ στίχ. 3: 0,04), χωρὶς καμμία περαιτέρω πληροφορία γιὰ τὴ μορφή τοῦ λίθου, τὶς διαστάσεις ἢ τὸ ὕλικό· ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο ἢ ἐπιγραφὴ ἐντάσσεται στὴν κατηγορία τῶν ἐπιτυμβίων, ἀφοῦ μνημονεύει τὸ θάνατο τοῦ μικροῦ Ἀριστοκρίτου καὶ τὴ φροντίδα κατασκευῆς τοῦ μνημείου ἀπὸ τὴ μητέρα του:

*Uttiedia Cle-
opatra Aristocrit(o)
fil(io), m(ensium) V, d(ierum) V, h(ic) s(ito) f(aciendum) c(uravit).*

1. Βλ. S. Reinach, *BCH* 8 (1884) 47-50.

2. Βλ. Reinach, ὁ.π. 49, ἀρ. 8.

Τὸ κείμενο ἐπαναλήφθηκε ὡς ἔχει καὶ σὲ μεταγενέστερες δημοσιεύσεις, μὲ μίαν μόνο μικρὴ ἀπόκλιση στὸ τέλος τοῦ δευτέρου στίχου.³ Οἱ δημοσιεύσεις αὐτὲς στηρίχθηκαν στὸ ἔκτυπο καὶ τὶς πληροφορίες τοῦ πρώτου ἐκδότου καὶ εἶναι σαφὲς ἀπὸ τὶς σύντομες ἀναφορὲς τους πὼς σὲ καμμία περίπτωσι δὲν ἐπιδιώχθηκε ὁ ἐντοπισμὸς καὶ ὁ ἔλεγχος τοῦ λίθου· ἔκτοτε ἡ τύχη του ἀγνοεῖται.

Ὁ δεύτερος προερχόμενος ἀπὸ τὴν ἴδια θέσις λίθος σώζει τὸ κείμενο μιᾶς διγλώσσης ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς τῶν μελῶν ἐνὸς θιάσου καὶ τοῦ ἱερέα τους Ποπιλλίου Ζειπᾶ πρὸς τὸν Ἥρωα Αὐλωνεῖτη. Ὁ Reinach σημείωσε τὸ ὕψος (0,22 μ.) καὶ τὸ μῆκος (0,97) τοῦ μνημείου,⁴ καθὼς καὶ τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων τοῦ δευτέρου (λατινικοῦ) στίχου (0,04), ἐνῶ ἐπεσήμανε καὶ τὴν ὑπαρξὴ συμπίλημάτων:

Ἦρωι Αὐλωνεῖτη θυσιαστοὶ περὶ ἱερέα Ποπ(ι)λλιον Ζειπᾶν
Heroi Aulonite cultores sub sacerdotē Popil(lio) Zip[al].

Οἱ μεταγενέστεροι σχολιαστὲς ἐπανελάβαν καὶ πάλι τὸ κείμενο ὡς ἔχει, μὲ βᾶσι τὸ ὑπάρχον ἔκτυπο,⁵ ἐνῶ σὲ καμμία περίπτωσι δὲν φαίνεται νὰ ἐπιχειρήθηκε ἡ ἀναζήτησις καὶ ἡ ἐπὶ τόπου ἐξέτασις τοῦ λίθου.

Νέα δεδομένα προσέφερε στὴν ἔρευνα ἡ ἀνεύρεσις τὸ 1937 καὶ δημοσίευσσι λίγους μῆνες ἀργότερα μιᾶς ἀκόμη λατινικῆς ἐπιγραφῆς, τὸ κείμενο τῆς ὁποίας ἐμφανίζεται πανομοιότυπο μὲ τὸ δεύτερο στίχο τῆς διγλώσσης ἐπιγραφῆς τοῦ Reinach.⁶ Ὁ λίθος ἐντοπίσθηκε στὴν οἰκίᾳ τοῦ Ἀναστασίου Κεντουκιάδου τῆς

3. *CIL* III Suppl. 7379 (βάσει τοῦ ἐκτύπου ποὺ ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν Reinach)· Th. Mommsen, *EphemEpigr* 5 (1884) 1437· A. Dumont καὶ Th. Homolle, *Mélanges d'Archéologie et d'Épigraphie* (Παρίσι 1892) 442, ἀρ. 110(b2). Ἡ μόνη διαφοροποίηση τῶν δημοσιεύσεων αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ ἔγκειται στὴ σημείωσι τοῦ τελευταίου γράμματος τοῦ ὀνόματος τοῦ παιδιοῦ στὸ τέλος τοῦ δευτέρου στίχου ἐκτὸς παρενθέσεως, προφανῶς κατόπιν ἐξετάσεως τοῦ ὑπάρχοντος ἐκτύπου.

4. Reinach, *ὁ.π.* 49-50, ἀρ. 9.

5. *CIL* III Suppl. 7378 καὶ 14207(1)· Th. Mommsen, *EphemEpigr* 5 (1884) 1436· Dumont καὶ Homolle, *ὁ.π.* (σημ. 3) 442, ἀρ. 110(b1)· *IGRR* I 832 καὶ Dessau, *ILS* 4067. Πρὸβλ. Γ. Μπακαλάκης, «Παρανέστιοι Ἀρχαιοῦτες», *Θρακικά* 8 (1937) 20-21 (*BullÉpigr* 1939, 188) γιὰ σύντομες ἀναφορὲς ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τῆς ἴδιας ἐπιγραφῆς. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ *CIL*, τὸ *cognomen* στὸ στίχ. 1 χαράχθηκε καθέτως πρὸς τὸν ὑπόλοιπο στίχο, ἐπάνω ἀπὸ τὴν τελευταία συλλαβὴ τοῦ ὀνόματος γένους· στὸ τέλος τοῦ ἐπόμενου στίχου ὁ Cagnat δίνει τὴν ἀνάγνωσι *Zep[al]*. Σημειώνεται, τέλος, πὼς σὲ ὅλες τὶς μέχρι τώρα δημοσιεύσεις τὸ *cognomen* στὸν ἑλληνικὸ στίχο ἀποδίδεται μὲ τονισμό στὴν παραλήγουσα (*Ζεῖπαν*).

6. Βλ. Γ. Μπακαλάκης, *ὁ.π.* (σημ. 5), 20-21, ἀρ. 3, εἰκ. 3 (*BullÉpigr* 1939, 188).

κοινότητας Παραδείσου (δήμος Χρυσουπόλεως του νομού Καβάλας, πρώην Indzes), όπου είχε χρησιμοποιηθεί ως κατώφλι. Ο εκδότης της επιγραφής Γεώργιος Μπακαλάκης, που άμέσως επεσήμανε την απόλυτη ομοιότητα των δύο κειμένων, εξέφρασε την άποψη πως και οι δύο επιγραφές προέρχονταν από κάποιο ιερό του Ήρωος Αύλωνείτου (βλ. σελ. 98-99) που κατά πάσαν πιθανότητα θα έπρεπε να αναζητηθεί στην περιοχή του Παραδείσου. Ο Μπακαλάκης έδωσε λεπτομερή περιγραφή του λίθου, ενώ σημείωσε τις μέγιστες σωζόμενες διαστάσεις του (0,06 X 1,00 X 0,69) καθώς και το ύψος των γραμμάτων (0,04):

Heroi Aulonite cultores sub sacerdot(e) Popil(lio) Zipa.

Και της τρίτης αυτής επιγραφής τα ἔχνη ἔχουν πλέον χαθεί.

Οι εργασίες για τη δημοσίευση του συντάγματος των ελληνικών και λατινικών επιγραφών της Θράκης του Αἰγαίου, που ολοκλήρωσε το 2005 το Κέντρο Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος (Κ.Ε.Ρ.Α.) του Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν (Ε.Ι.Ε.) σὲ συνεργασία μετὰ τὴν ἸΘ' Ἐφορεία Προϊστορικών καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων Κομοτηνῆς,⁷ ἔδωσαν τὴ δυνατότητα –πέρα ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τῶν ἰδίων τῶν λίθων, ποὺ ἀπέβη ἄκαρπη– γιὰ μία πιὸ προσεκτικὴ ἐξέταση τῶν διαθέσιμων δεδομένων καὶ κυρίως γιὰ μία συγκριτικὴ θεώρηση μετὰ τὸ σύνολο τοῦ σωζόμενου στὴν εὐρύτερη περιοχή ἐπιγραφικοῦ ὕλικου. Στηριζόμενοι στίς παρατηρήσεις αὐτὲς μπορούμε σήμερα νὰ προτείνουμε –μετὰ τὴν ἐπιφύλαξη ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ἀπώλεια τῶν μνημείων ἀλλὰ καὶ οἱ περιορισμένες πληροφορίες ποὺ διαθέτουμε γιὰ αὐτά– πὼς ἡ δευτέρη ἐπιγραφή τοῦ Reinach ταυτίζεται μετὰ τὴν ἐπιγραφή ποὺ ἐνετόπισε λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Μπακαλάκης καὶ πὼς οἱ δύο ἐπιγραφὲς ποὺ δημοσίευσε ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος ὡς προερχόμενες ἀπὸ τὴ θέση Katzi-Davan πρέπει νὰ συσχετισθοῦν ὄχι μετὰ τὴν ἀρχαία πόλη τῶν Ἀβδήρων ἢ τὴ χώρα τους, ὅπως πρότεινε ὁ ἴδιος καὶ ἐπανελάβαν στὴ συνέχεια πολλοὶ μελετητές, ἀλλὰ εἴτε μετὰ τὴν εὐρισκόμενη λίγη βορειότερα στοὺς πρόποδες τῆς Ροδόπης καὶ κοντὰ στὸ Νέστο ποταμὸ ρωμαϊκὴ πόλη τῆς Τοπίρου ἢ –ἄποψη ποὺ φαίνεται ἀκόμη πιὸ ἰσχυρὴ κατὰ τὴν ἄποψή μας γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναλύονται ἀμέσως παρακάτω– μετὰ κάποια ἀπὸ τίς θέσεις τῆς χώρας τῶν Φιλίππων. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ὁδηγοῦν οἱ ἀκόλουθες παρατηρήσεις:

Ι. Ἡ ἀπόλυτη ταύτιση τοῦ λατινικοῦ κειμένου τοῦ Μπακαλάκη μετὰ τὸ

7. Βλ. Λουῖζα Δ. Λουκοπούλου, Ἀντιγόνη Ζουρντζή, Μαρία Γαβριέλλα Παρισάκη καὶ Σελήνη Ψωμά, *Ἐπιγραφὲς τῆς Θράκης τοῦ Αἰγαίου μεταξὺ τῶν ποταμῶν Νέστου καὶ Ἐβρου (Νομοὶ Ξάνθης, Ροδόπης καὶ Ἐβρου)*, (Ἀθῆναι 2005), στὸ ἐξῆς *IThrAeg.*

δεύτερο στίχο της δίγλωσσης επιγραφής του Reinach, συνάδει με την ταύτιση των παραδιδόμενων διαστάσεων, τόσο για το ύψος των γραμμάτων όσο και για το μήκος των δύο πλακών· πράγματι, το ύψος των γραμμάτων αναφέρεται και στις δύο περιπτώσεις ως 0,04 μ. για το λατινικό στίχο, ενώ το μήκος παραδίδεται ως 0,97 από τον Reinach και 1 μ. από τον Μπακαλάκη.⁸ Την ομοιότητα αυτή έρχεται να ενισχύσει και η προσεκτική ανάγνωση της περιγραφής που δίνει ο Μπακαλάκης για την εύρεθείσα στον Παράδεισο επιγραφή· συγκεκριμένα, όπως σημειώνει ο ίδιος, «τό πρόσθιον πάχος της πλακός, έφ' ου ή επιγραφή, εις απόστασιν 0,17 από των γωνιών της έλαττούται κατά 0,02 μ. εις τρόπον ώστε να σχηματίζονται εις τα άκρα της δύο πόδια. Η άνω επιφάνεια της πλακός είναι τριμμένη εκ της σημερινής χρήσεώς της».⁹ Η διαμόρφωση αυτή οφείλεται ασφαλώς σε μεταγενέστερη, δεύτερη τουλάχιστον, χρήση του λίθου και δεν αποκλείεται να άποτελεί την αίτία της αποκλίσεως άνάμεσα στο ύψος του μνημείου που αναφέρει ο Reinach (0,22) και αυτό του Μπακαλάκη (0,06). Στην περίπτωση αυτή πρέπει να δεχθούμε πως στο χρονικό διάστημα μεταξύ 1884 (έκτυπο του Χατζηθωμά) και 1937 (εύρημα του Μπακαλάκη) ο λίθος όχι μόνο μεταφέρθηκε από το Katzi-Davan αλλά και διαμορφώθηκε καταλλήλως, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως οικοδομικό ύλικό στην οικία Κεντουκιάδου· συγκεκριμένα, άποξέσθηκε ή άνω όριζόντια επιφάνεια του λίθου, με άποτέλεσμα να έλαττωθεί το ύψος του μνημείου και να καταστραφεί ο χώρος όπου βρισκόταν χαραγμένος ο πρώτος, έλληνικός στίχος της επιγραφής. Αν ή υπόθεση αυτή άληθεύει, τότε ο τόπος εύρέσεως που σημειώνει ο Μπακαλάκης οφείλεται σε νεώτερη του 1884 μετακίνηση του λίθου.

II. Άλλά και ή θέση άνευρέσεως των δύο επιγραφών του Reinach δημιουργεί όρισμένους προβληματισμούς. Κατά το Γάλλο εκδότη, ή θέση Katzi-Davan –παραδιδόμενη ως Katzi-Daran από τους Mommsen και Dumont-Homolle αλλά και Katri-Daran από τον Μπακαλάκη– βρισκόταν στα περίχωρα των Άβδηρων· αλλά ο συσχετισμός του τοπωνυμίου με τα εύρισκόμενα κοντά στο άκρωτήριο Μπουλούστρα άρχαία κατάλοιπα ήταν, κατά την έποχή συγγραφής του άρθρου, άναπόδραστος, άφου τα κατάλοιπα αυτά άντιπροσώπευαν τή μόνη γνωστή άρχαιολογική θέση της εύρύτερης περιοχής.¹⁰ Πράγματι, στο άρθρο του

8. Το βάθος (0,69 κατά τον Μπακαλάκη) δεν αναφέρεται από τον Reinach.

9. Βλ. Μπακαλάκης, *ό.π.* (σημ. 5), 20· βλ. και την εικ. 3, που συνοδεύει το κείμενο.

10. Η ταύτιση των Άβδηρων προτάθηκε για πρώτη φορά σε άρθρο του W. Regel περίπου στα χρόνια της συγγραφής του άρθρου του Reinach (βλ. W. Regel, "Abdera", *AM*

1937 ὁ Μπακαλάκης –ἄριστος γνώστης τῆς τοπογραφίας τῆς Θράκης τοῦ Αἰγίου– σημείωνε πὼς κατὰ τὸν Reinach οἱ ἐπιγραφὲς εἶχαν βρεθεῖ «ἐν τινι τοποθεσίᾳ παρὰ τὰ Ἑβδηρα», ἀλλὰ πὼς τὸ τουρκικὸ τοπωνύμιον Katri-Daran βρισκόταν σὲ μικρὴ ἀπόστασι ἀπὸ τὸν Παράδεισο. Παρὰ τὶς προσπάθειές μας, τὸ τοπωνύμιον δὲ στάθηκε δυνατό νὰ ἐντοπισθεῖ σὲ κανένα σημεῖον κατὰ μῆκος τοῦ Νέστου ποταμοῦ ἀπὸ τὴν ἔξοδον τῶν Στενῶν ἕως τὶς ἐκβολές του, γεγονὸς ποὺ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ὑποθέσουμε πιθανὴ μετονομασίαν ἢ ἀπώλεια κάθε σχετικῆς πληροφορίας.¹¹ Ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὸν ἐντοπισμὸ τοῦ τουρκικοῦ τοπωνυμίου καί, ἐπομένως, χωρὶς τὴ γνώσιν τῆς ἀκριβοῦς θέσεως ὅπου ἀνευρέθησαν οἱ δύο ἐπιγραφὲς τοῦ Reinach –στὴν ἀνατολικὴ ἢ ἴσως στὴ δυτικὴ ὄχθην τοῦ ποταμοῦ;–, ἄκρως πιθανὴ ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἀποψήν μας ἡ ὑπόθεσις πὼς ἡ παρουσία τους καὶ στὸ πρῶτον αὐτὸ σημεῖον ἦταν ἀποτέλεσμα προγενέστερης μετακίνησις. Γιατὶ σήμερον ποὺ ὁ ἀρχαιολογικὸς χάρτης τῆς περιοχῆς εἶναι πληρέστερα γνωστός, δὲ φαίνεται νὰ ἔχει ἐντοπισθεῖ ἀρχαία θέσις στὰ περὶχωρα τῆς Τοπεύρου ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸ τοπωνύμιον τοῦ Reinach· ἀντιθέτως, εἶναι εὐρύτερα ἀποδεκτὸ πὼς ἐπιγραφὲς προερχόμενες ἀπὸ τὰ γύρω χωριά –ὅπως τῆς Κοσμητῆς, τοῦ Κύρνου καὶ τοῦ Ὀλβίου– ὀφείλουν τὴν παρουσίαν τους ἐκεῖ σὲ μετακίνησιν ἀπὸ τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον τοῦ Παραδείσου.¹²

III. Σὲ ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις ὁδηγεῖ καὶ ἡ μελέτη τῶν ὀνοματο-

12, 1887, 161-67), ἂν καὶ ἡ θέσις ἦταν γνωστὴ ἀπὸ παλαιότερα· ἀντιθέτως, ἡ ταύτιση τῆς Τοπεύρου –τῆς δευτέρας ἀξιόλογης ἀρχαιολογικῆς θέσεως τῆς περιοχῆς– μὲ τὰ κατάλοιπα στὴν θέσιν Πετρωτὰ τῆς κοινότητος Παραδείσου προτάθηκε μόλις τὸ 1955 ἀπὸ τὸν Δημήτριον Λαζαρίδην (βλ. Δ. Λαζαρίδης, «Κατάλογος στρατηγῶν Θράκης», *ΑΕ* 1953-1954 [1955] 244). Γιὰ τὴν σταδιακὴ ἀποκάλυψιν τῶν ἀρχαίων καταλοίπων στὶς θέσεις αὐτὰς καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ταυτίσεώς τους, βλ. συνοπτικὰ *IThrAeg* σελ. 175 (Ἑβδηρα) καὶ 261 (Τόπειρος).

11. Βλ. Μπακαλάκης, ὁ.π. (σημ. 5), 21. Γιὰ τὴν προσπάθειαν ἐντοπισμοῦ τοῦ τοπωνυμίου, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα θέματα ποὺ τίγονται στὸ ἄρθρον αὐτό, ἰδιαίτερα πολυτιμὴ ὑπῆρξε ἡ βοήθεια τῆς Ντίνας Καλλιντζῆ (Ἐφορεία Προϊστορικῶν καὶ Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων Ἐάνθης) καὶ τῆς Χάϊδως Κουκούλη-Χρυσανθάκη (πρ. Ἐφορος Προϊστορικῶν καὶ Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων Καβάλας), τὶς ὁποῖες θερμὰ εὐχαριστῶ· εὐχαριστίες ὀφείλονται καὶ στοὺς Πηγεὶ Καλογεράκου (Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ) καὶ Δημήτρην Δημητρόπουλον (Ἰνστιτούτον Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν/Ε.Ι.Ε.) ποὺ μοιράστηκαν μαζί μου τὶς γνώσεις τους στὴν ἀναζήτησιν παλαιῶν μικροτοπωνυμίων. Γιὰ τὶς μετονομασίαις στὴν Θράκην τοῦ Αἰγίου, βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ Μ. Κοκολάκη, «Τὸ γεράκι καὶ ὁ σκαντζόχοιρος: Ἡ διοικητικὴ ὀνοματοθεσίαν τῆς ἐλληνικῆς Θράκης», *Θράκη. Ἱστορικὴ καὶ Γεωγραφικὴ Προσεγγίσις* (Ε.Ι.Ε.-Ἀθήνα 2000) 197-204.

12. Βλ. *IThrAeg*, σελ. 277.

λογικῶν στοιχείων που περιέχονται στὶς δύο ἐπιγραφές. Τὸ ἀναφερόμενο στὴν ἐπιτύμβια ἐπιγραφή ρωμαϊκὸ γένος τῶν *Uttidii* φαίνεται πὼς παραδίδεται μίᾳ ἀκόμη φορὰ στὴν ἐλληνικὴ Ἀνατολὴ, καὶ συγκεκριμένα στὴν περιοχὴ τῶν Φιλίππων.¹³ Τὸ *gentilicium* σχολίασε ὁ Ο. Salomies, ὁ ὁποῖος ἐπεσήμανε τὴ σύνδεσή του μὲ τὶς κεντρικὲς κυρίως περιοχὲς τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου –καί, συγκεκριμένα, μὲ τὴν Umbria– ἐνῶ τὴν παρουσία του στὴν ἐλληνικὴ Ἀνατολὴ ἀπέδωσε στὴν ἐγκατάσταση ἐκεῖ Ἰταλικῶν ἐμπόρων.¹⁴ Ἀντιθέτως, στὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ Reinach αὐτὸ που ἐμφανίζει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον δὲν εἶναι τόσο τὸ *nomen* τοῦ ἱερέως (*Popil(l)ius*) –που γνώρισε ἀξιόλογη ἐξάπλωση στὴν ἐλληνικὴ Ἀνατολὴ καὶ παραδίδεται κυρίως στὴ γειτονικὴ Μακεδονία ἀλλὰ καὶ στὴ Θράκη–¹⁵ ὅσο τὸ *cognomen* Ζειπᾶς, που ἐμφανίζει μίᾳ πολὺ χαρακτηριστικὴ γεωγραφικὴ κατανομή· πράγματι, ἡ σχεδὸν ἀποκλειστικὴ συγκέντρωσή του στὴ Χαλκιδική, τὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θάσο ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ καὶ σχολιασθεῖ ἀπὸ τὴν ἔρευνα, ἡ ὁποία θεωρεῖ τὸ ὄνομα ὑποκοριστικὴ μορφὴ τῶν ἐπίσης διαδεδομένων στὴν ἴδια περιοχὴ Ζε(ι)πύρων καὶ Ζ(ε)ίπυρος.¹⁶

13. Βλ. CIL III 7343 καὶ πρὸ πρόσφατα P. Pilhofer, *Philippi. Band II: Katalog der Inschriften von Philippi* (Τυβίγγη 2000) 459-63, ἀρ. 476 μὲ προγενέστερη βιβλιογραφία.

14. Βλ. Ο. Salomies, "Contacts between Italy, Macedonia and Asia Minor during the Principate", *Roman Onomastics in the Greek East. Social and Political aspects. Proceedings of the International Colloquium on Roman Onomastics, Athens 7-9 September 1993*, ed. A.D. Rizakis («Μελετήματα» 21· Ἀθήνα 1996) 121· βλ. καὶ Argyro Tatakī, *The Roman Presence in Macedonia. Evidence from Personal Names* («Μελετήματα» 46· Ἀθήνα 2006) 423.

15. Γιὰ τὴ Θράκη, βλ. Milena Minkova, *The Personal Names of the Latin Inscriptions in Bulgaria, Studien zur klassischen Philologie Bd. 118* (Φρανκφούρτη 2000) 78-79, μὲ τὰ παραδείγματα τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν. Γιὰ τὴ Μακεδονία, βλ. Tatakī ὁ.π. (σημ. 14), 357-61 ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδίᾱς, *Macedonian Edessa. Prosopography and Onomasticon* («Μελετήματα» 18· Ἀθήνα 1994) 87, σημ. 41, *Ancient Beroea. Prosopography and Society* («Μελετήματα» 8· Ἀθήνα 1988) 444 καὶ "The nomina of Macedonia", *Roman Onomastics* ὁ.π. (σημ. 14), 107 καθὼς καὶ Salomies, ὁ.π. (σημ. 14), 115.

16. Γιὰ ἓνα σύντομο σχολιασμὸ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆ γεωγραφικῆς του ἐξάπλωσης, βλ. Fanoula Papazoglou, "Structures ethniques et sociales dans les régions centrales des Balkans à la lumière des études onomastiques", *Congr'Épigr VII* (Βουκουρέστι-Παρίσι 1979) 165 καὶ Louisa D. Loukopoulou καὶ M. B. Hatzopoulos, *Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindoia)*, IIe Partie («Μελετήματα» 11· Ἀθήνα 1996) 257-58. Γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ ὀνόματος ὡς Ζειπᾶς, βλ. ἡδὴ Christiane Dunant καὶ J. Pouilloux, *Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos. II: De 196 avant J.-C. jusqu'à la fin de l'Antiquité* (Παρίσι 1958) 144-46 καί, κυρίως, O. Masson, "Notes d'onomastique chypriote: le nom *ki-li-ka-se* et les noms en -ās à Chypre", *Sybaris. Festschrift Hans Krahe zum 60. Geburtstag am 7. Februar 1958, dargebracht von Freunden, Schülern und Kollegen*

IV. Προβληματισμούς δημιουργεί και η σπάνια για τὰ ἸΑβδηρα –ἀλλὰ και γιὰ ὁλόκληρη τὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου– χρήση τῆς λατινικῆς γλώσσας, καὶ μάλιστα γιὰ πρόσωπα ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Στὸ σύνολο τῶν 500 περίπου ἐπιγραφῶν, ποὺ βρίσκονται συγκεντρωμένες στὸ *IThrAeg*, μόλις ἑννέα ἔχουν συνταχθεῖ στὴ λατινικὴ, ἐνῶ δύο εἶναι δίγλωσσες (ποσοστὸ 2,2% ἐπὶ τοῦ συνόλου). Μὲ ἐξαιρεση ἓνα μιλιοδείκτη ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Φερῶν τοῦ νομοῦ Ἐβρου, ποὺ χρονολογεῖται στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Νέρωνος καὶ συγκεκριμένα στὸ διάστημα 59-63 μ.Χ., οἱ ὑπόλοιπες περιπτώσεις ἀφοροῦν σύντομες ἢ ἀποσπασματικὰ σωζόμενες ἐπιγραφὲς ἐπιτύμβιου ἢ ἀδιάγνωστου περιεχομένου.¹⁷ Στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες ὅπου τὸ κείμενο ἐπιτρέπει ἔστω καὶ κάποια γενικὰ συμπεράσματα γιὰ τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα, παρατηρεῖται πὼς πρόκειται γιὰ φορεῖς τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας καὶ πὼς σὲ καμμία περίπτωση τὸ *nomen gentilicium* δὲ συνδυάζεται μὲ *cognomen* ἑλληνικῆς ἢ θρακικῆς προελεύσεως· σὲ ὁρισμένες, μάλιστα, περιπτώσεις εἶναι προφανὲς πὼς πρόκειται γιὰ Ἰταλικούς (E72) ἢ ἴσως καὶ γιὰ ἀπελευθέρους. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ στηρίζει τὴν ὑπόθεση πὼς ἡ χρήση τῆς λατινικῆς γλώσσας δὲ διαδόθηκε στοὺς γηγενεῖς πληθυσμούς τῆς Θράκης τοῦ Αἰγαίου. Στὶς ἐπιγραφὲς τοῦ Reinach καὶ τοῦ Μπακαλάκη, ἀντιθέτως, εἶναι σαφὲς πὼς τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα, ἂν καὶ φορεῖς τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας, ἀνήκουν στὸ προγενέστερο τῆς ρωμαϊκῆς παρουσίας πληθυσμιακὸ ὑπόστρωμα τῆς περιοχῆς (ἑλληνικὸ ἢ θρακικὸ/προ-ελληνικὸ).¹⁸

(Wiesbaden 1958) 70, σημ. 18 = OGS I 16· τὸ ὄνομα δὲν τονίζεται ἀπὸ τὸν D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste* (Βιέννη 1976²) 189-90, s.v. Ζιπας.

17. Βλ. *IThrAeg* E72 (ἐπιτύμβιου τοῦ Ἰταλικοῦ *L. Manneius L.f. Pollio*, βλ. καὶ Μαρία-Γαβριέλλα Παρισάκη, «Παλαιὰ καὶ νέα ἐπιγραφικὰ εὐρήματα ἀπὸ τὰ ἸΑβδηρα τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων», Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Ἐπιγραφικῆς, Θεσσαλονίκη 19-21 Μαρτίου 2004 [ὑπὸ ἐκτύπωσιν]), E338-42 (ἀποσπασματικὰ σωζόμενες καὶ ἀβέβαιες ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό τους ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴ Μαρώνεια), E432 (λατινικὸ ἐπιτύμβιου ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Ζώνης, ἡ ἀρχικὴ προέλευση τοῦ ὁποῖου παραμένει ἀβέβαιη), E453 (ὁ μιλιοδείκτης τῆς ἐποχῆς τοῦ Νέρωνος, γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. καὶ F. Mottas, "Les voies de communication antiques de la Thrace Égéenne". *Labor omnibus unum. Gerold Walser zum 70. Geburtstag dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern* [Στουτγάρδη 1989] 98-101, εἰκ. 1-2· πρβλ. *BullÉpigr* 1991, 1407) καὶ E493 (ἐπιτύμβιου ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Κομοτηνῆς), καθὼς καὶ τὶς δίγλωσσες E337 καὶ *E473 (ὁ ἀστερίσκος δηλώνει τὴν ἔλλειψη κάθε πληροφορίας ὡς πρὸς τὴν προέλευση τῆς ἐπιγραφῆς). Σημειώνεται πὼς μία πρώτη μαρτυρία γιὰ τὴν παρουσία Ἰταλικῶν στὰ ἸΑβδηρα τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. προσφέρουν τὰ περιφημὰ τρία ψηφίσματα τῆς Σόφιας, βλ. *IThrAeg* E8-10 μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία καὶ πρὸ πρόσφατα Π. Μ. Νίγδελης, *Ἐπιγραφικὰ Θεσσαλονίκεια. Συμβολὴ στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης* (Θεσσαλονίκη 2006) 430-34, ἀρ. T17.

18. Τὰ ρωμαϊκὰ *nomina* ποὺ ἀπαντοῦν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου συνδυάζονται μὲ

V. Ίδιαίτερο ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζει καὶ ἡ ἀναφορὰ τῆς λατρείας τοῦ Ἡρώος Αὐλωνεῖτου, ποὺ μέχρι σήμερα μᾶς εἶναι μὲ βεβαιότητα γνωστὴ μόνο στὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία. Τὸ 1969 ἐντοπίσθηκε καὶ στὴ συνέχεια ἐρευνήθηκε ἀνασκαφικὰ ἱερὸ στὴ θέση Τσακίλ Μπαῖρ κοντὰ στὸν οἰκισμό Κηπιὰ τῆς Ἐλευθερουπόλεως.¹⁹ Ἡ θέση τοῦ ἱεροῦ συνδέθηκε μὲ τὴν παρουσία φυσικοῦ αὐλῶνος, στενοῦ δηλαδὴ περάσματος ποὺ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ταυτίσθηκε μὲ τὴ δίοδο ποὺ διαμορφώνεται μεταξὺ τῶν νοτίων ὑπωρειῶν τοῦ Παγγαίου καὶ τῶν βορείων τοῦ Συμβόλου.²⁰ Ἡ λατρεία αὐτὴ φαίνεται πὼς κατεῖχε ξεχωριστὴ θέση στὸ θρησκευτικὸ βίο τῶν Φιλίππων, στὴ χώρα τῶν ὁποίων ἀνῆκε· ἡ μελέτῃ τῶν ἐπιγραφῶν μαρτυροῦν πὼς εἶχε ἀπήχηση σὲ ὅλα τὰ πληθυσμιακὰ στρώματα τῆς ἀποικίας, ἀνεξαρτήτου ἐθνολογικῆς προελεύσεως, ἐνῶ ἄκρως πιθανὴ θεωρεῖται καὶ ἡ ὕπαρξη ἱερῶν τῆς ἴδιας λατρείας σὲ ἄλλες θέσεις τοῦ *territorium* τῆς ἀποικίας.²¹ Ὡπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐρμη-

cognomina ἑλληνικῆς, θρακικῆς καὶ ρωμαϊκῆς προελεύσεως, ἀλλὰ πάντα σὲ κείμενα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας· γιὰ μία συνθετικὴ παρουσίαση τῶν ρωμαϊκῶν ὀνομάτων τῆς περιοχῆς, βλ. πρόσφατα Maria-Gabriella Parissaki, *Prosopography and Onomasticon of Aegean Thrace* («Μελετήματα» 49· Ἀθήνα 2007) 282-88.

19. Βλ. πὺ πρόσφατα Γ. Ἀ. Πίκουλας, *Ἡ χώρα τῶν Πιέρων. Συμβολὴ στὴν τοπογραφία τῆς* (Ἀθήνα 2001) 58-59, ἀρ. 13 καὶ εἰκ. 5 καὶ 9, ὅπου παρουσιάζεται συγκεντρωτικὰ ἢ σχετικὴ μὲ τὶς ἀνασκαφὲς βιβλιογραφία, καὶ 124-29, ἀρ. 16-28 γιὰ τὶς ἐπιγραφές. Βλ., ἐπίσης, P. Pilhofer, *Philippi. Bd. I: Die erste christliche Gemeinde Europas* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament; 87) (Τυβίγγη 1995) 92-100. Τὸ ἱερὸ λειτούργησε ἀπὸ τοὺς ὕστερους ἑλληνιστικοὺς χρόνους (ἀπὸ τὸ 2ο π.Χ. αἰ. κ.έ.) μέχρι καὶ τὸ τρίτο τέταρτο τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ., ἀλλὰ ἡ μέγιστη ἀνάπτυξή του τοποθετεῖται στὸν 2ο μ.Χ. αἰ. (βλ. Χάϊδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη, *AD* 40, 1985 [1990], 264 καὶ τῆς ἰδίας καὶ Δήμητρας Μαλαμίδου, «Τὸ ἱερὸ τοῦ Ἡρώα Αὐλωνεῖτη στὸ Παγγαῖο», *AEMΘ* 3 (1989) [Θεσσαλονίκη 1992] 559-60).

20. Βλ. Πίκουλας, ὁ.π. 207-208, ὅπου παρουσιάζονται καὶ παλαιότερες, ἐσφαλμένες ἀπόψεις γιὰ προέλευση τοῦ ἐπιθέτου ἀπὸ πόλη γειτινιάζουσα ὀνόματι «Αὐλῶν». Βλ. καὶ Κουκούλη-Χρυσανθάκη καὶ Μαλαμίδου, *AEMΘ* 3 (1989) 553-54.

21. Βλ. Pilhofer, ὁ.π. (σημ. 19), 94 καὶ 96. Πλὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Κηπιῶν, ποὺ ἐκλαμβάνεται ὡς ὁ κύριος τόπος λατρείας, δύο ἀκόμη ἱερὰ ἀφιερωμένα στὸν Ἡρώα Αὐλωνεῖτη εἰκάζονται ἐντὸς τῆς χώρας τῶν Φιλίππων: ἓνα στὴν Κρηνίδα (πρώην Βιτάστα) στὰ δυτικὰ ὄρια τῆς ἐπικράτειας –ἀπὸ ὅπου προέρχεται ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ.– καὶ ἓνα μεταξὺ τῶν χωριῶν Ἐπτάμυλος, Οἰνούσσα καὶ Νέο Σούλι – ὅπου ἀναφέρεται ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἐντοιχισμένη σὲ νερόμυλο, βλ. Δ. Κ. Σαμσάρης, *Ἐρευνες στὴν ἱστορία, τὴν τοπογραφία καὶ τὶς λατρεῖες τῶν ρωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν Μακεδονίας καὶ Θράκης* (Θεσσαλονίκη 1984) 47-54. Τὴν ξεχωριστὴ θέση τῆς συγκεκριμένης λατρείας στὸ θρησκευτικὸ βίο τῶν Φιλίππων φαίνεται πὼς στηρίζει καὶ νόμισμα τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας, ποὺ στὴν πρόσθια ὄψη ἀπεικονίζει μεταθανάτιο πορτραῖτο τοῦ

νείας του λατρευτικού επιθέτου, είναι σημαντικό να επισημανθεί πως σε όλοκληρη την περιοχή των Ἀβδήρων και της χώρας τους –όπως αυτή προσδιορίζεται σε όλες τις νεώτερες μελέτες– δεν υπάρχουν αὐλώνες, στενωποὶ ἢ διαβάσεις που θὰ μπορούσαν νὰ ἐξηγήσουν τὴν παρουσία ἐνὸς τέτοιου ἱεροῦ. Περισσότερες πιθανότητες γιὰ τὴν παρουσία μιᾶς τοποθεσίας ἀνάλογης με αὐτὴν τῶν Κηπιῶν ἐμφανίζει ἡ χώρα τῆς Τοπεύρου, ἀφοῦ στὰ βόρεια τῆς κοινότητας Παραδείσου καὶ τῆς γειτονικῆς τῶν Τοξοτῶν βρίσκεται ἡ νότια ἀπόληξη τῶν περὶφημων «Στενῶν τοῦ Νέστου», τὰ ὁποῖα διατρέχει σήμερα ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Κομοτηνῆς-Σταυρουπόλεως, ἐνὼ στὴν εὐρύτερη περιοχή τοῦ Παραδείσου καὶ ἐπὶ τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ τοποθετοῦνται ἐνίοτε καὶ τὰ «Στενὰ τῶν Σαπαίων», μία φυσικὴ διάβαση ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἀππιανὸ κατὰ τὴν περιγραφὴ τῶν κινήσεων τῶν στρατευμάτων τοῦ Κασσίου καὶ τοῦ Βρούτου πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Φιλίππων τὸ 42 π.Χ.²²

Ἡ δημοσίευση ἀπὸ τὸν Reinach τῶν δύο ἐπιγραφῶν σὲ ἄρθρο με κείμενα προερχόμενα ἀπὸ τὰ ἐδάφη δυτικὰ τοῦ Νέστου, ἡ πιθανὴ σύνδεση τῶν προσώπων ποὺ ἀναφέρονται σὲ αὐτὰ με τὸ ὀνομαστικὸ τῶν Φιλίππων καὶ γενικότερα τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἡ σχέση τῆς συγκεκριμένης ἀποικίας με τὴ λατρεία τοῦ Ἡρώος Αὐλωνεῖτου καί, τέλος, ἡ σπάνια γιὰ τὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου χρῆση τῆς λατινικῆς καὶ μάλιστα γιὰ ἄτομα μὴ ρωμαϊκῆς προελεύσεως, ὅλα συνηγοροῦν –ἂν ὄχι ἀπὸ μόνον τους, πάντως συνδυαστικά– στὴν ἀποδυνάμωση τῆς καθιερωμένης μέχρι σήμερα καὶ συχνὰ ἐπαναλαμβανόμενης ἀπόδοσης τῶν δύο ἐπιγραφῶν τοῦ Reinach στὰ Ἀβδηρα καὶ καθιστοῦν πιθανότερη τὴ σύνδεσή τους με τὴν Τόπειρο καὶ τὴν εὐρύτερη περιοχή τους ἢ, ἀκόμη πε-

Αὐγούστου θεοποιημένου καὶ στὴν ὀπισθία ἐφιππη μορφή με τὴν ἐπιγραφὴ HEROI AU-LONITE, βλ. Pilhofer ὁ.π. 97. Ἡ συνήθεια Ἡρώος Αὐλωνίτου, τέλος, ἀναφέρεται καὶ σὲ ἐπιτύμβια ἐπιγραφὴ τοῦ 159-160 μ.Χ. ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, βλ. *ΑΔ* 24 (1969) [1970] *Χρονικά* 300-301, πίν. 311γ καὶ *Bull'Épigr* 1987, 680 καὶ G. Horsley (ἐκδ.), *New Documents Illustrating Early Christianity. A Review of the Greek Inscriptions and Papyri published in 1979* (Macquire 1987), τόμ. IV 215.

22. Γιὰ τὰ στενὰ τοῦ Νέστου, βλ. St. Casson, *Macedonia, Thrace and Illyria. Their relations to Greece from the earliest times down to the time of Philip, son of Amyntas* (Λονδῖνο 1926) 9, εἰκ. 6. Γιὰ τὰ «Στενὰ τῶν Σαπαίων», βλ. Ἀππιαν., *Ρωμαίων Ἐμφυλίων* 4.11.86-13.105· κατὰ τὴν ἀποψή μας, τὰ στενὰ αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν δυτικότερα τοῦ Νέστου καί, ἐπομένως, ἀρκετὰ πρὸ μακριὰ ἀπὸ τὴ θέση ἀνευρέσεως τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Μπακαλάκη, βλ. Μαρία-Γαβριέλλα Παρισάκη, «Τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων καὶ τῶν Σαπαίων. Ἡ ἐπανεξέταση ἐνὸς τοπογραφικοῦ προβλήματος», *ΗΟΡΟΣ* 14-16 (2000-2003) 345-62, ὅπου καὶ ἡ προγενέστερη βιβλιογραφία.

ρισσότερο κατά την άποψή μας, με κάποια από τις θέσεις της χώρας των Φιλίππων.²³ Τò τοπωνύμιο Katzi-Davan θά πρέπει νά αναζητηθεῖ εἴτε κοντὰ στὸν ἀρχαιολογικὸ χώρο τοῦ Παραδείσου –ὅποτε στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ μετακίνηση τοῦ λίθου ποὺ ἔλαβε χώρα ἀνάμεσα στὴν ἀναφορὰ τοῦ Reinach τὸ 1884 καὶ τοῦ Μπακαλάκη τὸ 1937 ὑπῆρξε μικρὴ– εἴτε δυτικότερα, σὲ κάποια περιοχὴ πέρα ἀπὸ τὴ δεξιὰ ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ποὺ θά μπορούσε νά σχετίζεται μετὰ τὸν χώρο τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας. Ἄν ἡ ἀπόδοσιν αὐτὴ ἀληθεύει, τότε ἡ ἔρευνα θά πρέπει νά ἐπανεξετάσῃ ὅλες τὶς ἀπόψεις ποὺ ἐκφράστηκαν κατὰ καιροὺς γιὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς συγκεκριμένης λατρείας σὲ περιοχὰς ἐκτὸς τῆς χώρας τῶν Φιλίππων καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅταν αὐτὲς στηρίζονται στὴν ἀνεύρεσιν μεμονομένων ἐπιγραφῶν.²⁴

23. Γιὰ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ θά μπορούσε νά ὑποτεθεῖ προέλευσιν ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῶν Κηπιῶν ἢ κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ ἱερὰ τῆς συγκεκριμένης λατρείας, ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὸ πάντων (βλ. σημ. 21). Ἡ ἀναφορὰ τῶν θυσιαστῶν στὴ δευτέρῃ ἐπιγραφῇ τοῦ Reinach παραπέμπει στὶς τελετουργικὰς θυσίαι καὶ στὰ συμπόσια, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων εἰκάζεται καὶ στὸ ἱερὸ τῶν Κηπιῶν, ἐξ αἰτίας τοῦ σχήματος τοῦ ἀνευρεθέντος κτηρίου καὶ τῶν κεραμεικῶν εὐρημάτων, βλ. Χάϊδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη καὶ Δήμητρα Μαλαμίδου, «Τὸ ἱερὸ τοῦ Ἡρώα Αὐλωνεῖτη στὸ Παγγαῖο (II)», *AEMΘ* 4 (1990) [Θεσσαλονίκη 1993] 505-506. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ σημειώνεται πὺς στὴ συγκεκριμένη ἐπιγραφὴ ὁ Ποπίλλιος Ζειπᾶς ρητῶς ἀναφέρεται ὡς ἱερεὺς, λειτουργήμα ποὺ κατὰ τὸν Pilhofer δὲν ἀπαντᾷ στὶς προερχόμενες ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῶν Κηπιῶν ἐπιγραφές (Pilhofer, ὁ.π. [σημ. 19], 100: “Die weitaus häufigste Funktion im Kult des Thrakischen Reiters ist somit die des ἱερέως; diese ist in den bisher publizierten Inschriften aus Kipia nicht bezeugt”). Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ θά πρέπει νά δεχθοῦμε προέλευσιν ἀπὸ κάποιο ἄλλο ἱερὸ τῆς ἴδιας λατρείας ἢ ἐπανεξέτασιν τῆς ἀποψῆς αὐτῆς.

24. Βλ. π.χ. Χάϊδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη, *ΑΔ* 38 (1983) [1989] Β' 2, σελ. 322 καὶ Pilhofer, ὁ.π. (σημ. 19), 96, σημ. 14. Πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς Ἀβδήρων/Τοπεύρου καὶ ὅσων προέρχονται ἀπὸ τὴν χώρα τῶν Φιλίππων, ἡ λατρεία τοῦ Ἡρώα Αὐλωνεῖτου ἀναφέρεται καὶ σὲ ἐπιγραφὴ ἀναγλύφου μετὰ παράστασιν ἥρωος ἱππέως, ποὺ βρέθηκε στὴ Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ ποὺ κατὰ τὸν ἐκδότῃ τῆς εἶναι πιθανὸ νά μεταφέρθηκε ἀπὸ τὰ θρακικὰ παράλια, βλ. *ILS* 4067: *Herói Avlonite* | *L. Modiarus Lucifer sacer*. Ἡ λιθολόγησιν, ποὺ μαρτυρᾷ ἡ διασπορὰ τῶν σχετικῶν ἐπιγραφῶν, θά μπορούσε νά ὀφείλεται στὴν ἐκτεταμένη καταστροφὴ τοῦ ἱεροῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ., ποὺ διαπίστωσαν οἱ ἀνασκαφὲς καὶ ἀπέδωσαν εἴτε σὲ βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς εἴτε στὴν προσπάθειαν τῶν Χριστιανῶν νά ἐξαλείψουν τὰ ἔχνη τῆς παλαιότητος καὶ σημαντικῆς γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτὴ λατρείας (βλ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη καὶ Μαλαμίδου, *AEMΘ* 3 [1989] 560).

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Μετά την παράδοση του ἄρθρου, ἡ συγγραφεὺς ἐπεσήμανε πὼς ἐπὶ τῆς ὁδικῆς ἀρτηρίας ποὺ ἐνώνει τοὺς Φιλίππους μὲ τὴν Καβάλα ὑπάρχει οἰκισμὸς μὲ τὴν ὀνομασία Πολύστυλο, πρώην Μπουλούχτσα ἢ Μπουλούτσκα. Στὴν περιοχὴ ἔχουν βρεθεῖ ἐπιγραφές, γιὰ τὶς ὁποῖες εἰκάζεται πιθανὴ μετακίνησις ἀπὸ ἄλλο σημεῖο τῆς χώρας τῶν Φιλίππων (ἴσως καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον), ἐνῶ τὶς τελευταῖες δεκαετίες ἔχουν ἐπισημανθεῖ καὶ ἀρχαιολογικὰ κατάλοιπα ποὺ ἀποδίδονται σὲ ρωμαϊκὴ ἀγροικία, βλ. Δ. Κ. Σαμσάρης, *Ἱστορικὴ Γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα* (Θεσσαλονίκη 1976) 83, 190, 194 καὶ γιὰ τὶς ἐπιγραφές, Pilhofer (ὁ.π. σημ. 19) ἀρ. 043-044. Σημειώνεται, μάλιστα, πὼς οἱ δύο λατινικὲς ἐπιγραφὲς τῆς περιοχῆς δημοσιεύθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Reinach στὸ ἴδιον ἄρθρον μὲ τὶς ἐπιγραφές ἀπὸ τὸ Katzi-Daran (βλ. ὁ.π. [σημ. 1], σελ. 48-49, ἀρ. 5-6), μὲ τὴν ἔνδειξιν πὼς προέρχονταν ἀπὸ τὸ ἐγκαταλελειμμένον μουσουλμανικὸ νεκροταφεῖον στὸ “tchiflik de Bouloutchka”. Ἡ τοπωνυμικὴ συνάφεια μὲ τὴν θέσιν Πολύστυλο, πρώην Μπουλούστρα, τοῦ νομοῦ Ξάνθης εἶναι προφανής· μπορούμε, ἐπομένως, νὰ εἰκάσουμε πὼς ἡ θέσις Katzi-Daran βρισκόταν πλησίον τοῦ πρώτου Πολυστύλου (τοῦ νομοῦ Καβάλας) καὶ πὼς ἡ σύνδεσις μὲ τὸ Πολύστυλο τοῦ νομοῦ Ξάνθης –καί, ἐπομένως, μὲ τὰ ᾽Αβδηρα– προέκυψε συνειρμικὰ (εἴτε ἀπὸ τὸν Reinach εἴτε ἀπὸ τὸν Χατζηθωμᾶ) ἐξ αἰτίας τῶν ἀξιολογότερων ἀρχαιολογικῶν καταλοίπων τῆς δεύτερης αὐτῆς θέσεως. Στὴν περίπτωσιν αὕτη ἐνισχύεται ἡ προταθεῖσα καὶ στὸ ἄρθρον σύνδεσις τῶν ἐπιγραφῶν μὲ τοὺς Φιλίππους.